

SINTAKSA – ANALIZA REČENICE

Sintaksa je dio gramatike u kojem se proučava rečenica, rečenično ustrojstvo.

REČENICA je riječ ili skup riječi koji prenose neku obavijest.

Po priopćajnoj svrsi razlikujemo **IZJAVNE, UPITNE i USKLIČNE** rečenice.

Po sastavu rečenice mogu biti **jednostavne** ili **složene**.

JEDNOSTAVNE REČENICE

(rečenice s jednim predikatom)

Dijelovi rečenice – članovi rečeničnoga ustrojstva

Osnovni su rečenični članovi **SUBJEKT – PREDIKAT – OBJEKT – PRILOŽNE OZNAKE**.

Dodaci imenicama ili zamjenicama nazivaju se **ATRIBUT** i **APOZICIJA**.

PREDIKAT je jezgra, glavni dio rečenice, njemu se dodaju ostaju članovi.

Postoje dvije vrste predikata: **glagolski i imenski predikat**.

GLAGOLSKI PREDIKAT izriče rečeničnu radnju. Lako ga je prepoznati – treba samo pronaći glagol u rečenici, npr.

Marko spava. Ivo uči cijeli dan. Danas ćemo ići u kazalište. Iva je bila s mamom u kupnji. Brod je uplovio u luku. itd.

Dakle, predikat može imati više glagolskih riječi kojima zajedno izričemo jedno vrijeme ili jedan način. Zato su pomoći glagoli (*biti, htjeti*) dijelovi jednog predikata. Postoje i neki glagoli koji su po smislu nepotpuni pa ih dopuni infinitiv. Oni zajedno čine jednu glagolsku cjelinu, tj. jedan predikat, npr. *Ivo voliigrati nogomet. Za sutra trebamo učiti povijest. Želim početi učiti voziti bicikl.*

IMENSKI PREDIKAT uz pomoć glagola *biti* opisuje vršitelja radnje ili glavnu rečeničnu temu, tj. subjekt, govori nešto o njemu. Npr. *Pero je košarkaš. Pero je dobar. Ivo je bio dobar nogometar. Mia će biti učiteljica. Knjiga je izvrsna. Mobil tel nije nov.* itd. Dakle, sastoji se glagola *biti* i imenskih riječi koje ga dopunjaju. (Prisjetite se koje vrste riječi nazivamo imenskim.)

Ostali rečenični članovi prepoznaju se po pitanjima.

SUBJEKT je vršitelj glagolske radnje, glavna rečenična tema. Uvijek je u nominativu. Prepoznajemo ga pitanjima: TKO/ŠTO vrši radnju? (Pronađi ga u gornjim primjerima.)

OBJEKT je predmet radnje. Postoje dvije vrste objekta: izravni objekt i neizravni objekt.

IZRAVNI OBJEKT jest takav predmet radnje na koji ona izravno prelazi. Odgovara na pitanja za akuzativ: KOGA/ŠTO?

Npr. *Uzeo sam knjigu. Pišem pismo. Vidim Ivanu.* itd.

NEIZRAVNI OBJEKT jest takav predmet radnje na koji ona neizravno prelazi. Odgovara na pitanja za genitiv, dativ, lokativ i instrumental. Npr. *Bojim se mraka. Pišem poruku sestri. Pričamo o nogometu. Došao sam tramvajem.*

Ako je pred objektom prijedlog, takav je objekt neizravni, npr. *Razgovaramo o Marku. Zaljubljen je u Martu.*

PRILOŽNE OZNAKE kazuju okolnosti vršenja glagolske radnje: mjesto radnje, vrijeme radnje, način, količinu, uzrok, namjeru itd. Većina njih odgovara na ista pitanja kao i prilozi, no sada se odgovor na ta pitanja može sastojati od više riječi. Razlikujemo:

- PRILOŽNE OZNAKE MJESTA (pitanja: **Gdje? Kamo? Kuda? Odakle? Dokle?**)
- PRILOŽNE OZNAKE VREMENA (pitanja: **Kad? Otkad? Dokad?**)
- PRILOŽNE OZNAKE NAČINA (pitanje: **Kako?**)
- PRILOŽNE OZNAKE KOLIČINE (pitanje: **Koliko?**)
- PRILOŽNE OZNAKE UZROKA (pitanje: **Zašto?**)
- PRILOŽNE OZNAKE NAMJERE (pitanje: **S kojom namjerom? Radi čega?**)

Ivo se igra ispred škole. Sutra u deset sati budi na igralištu. Brzo smo sjeli. Nisam igrao zbog ozljede. Štrajkaju radi boljih plaća. itd.

Promotri prvu rečenicu u primjeru: ona odgovara i na pitanje za priložnu oznaku: *Gdje?*, ali i na pitanje za padež: *Ispred koga/čega?* pa bi to mogao biti i neizravni objekt.

U slučaju takvih dviju mogućnosti, prednost ima pitanje za priložnu oznaku. Dakle, to je priložna oznaka mjesta.

ATRIBUT je dodatak imenici ili zamjenici koji ju pobliže opisuje. Razlikujemo PRIDJEVSKI i IMENIČKI atribut. PRIDJEVSKI atribut može biti pridjev, zamjenica ili broj, npr. *zeleni šešir*, *prvi rođendan*, *moja škola...* IMENIČKI je atribut imenica u različitu padežu od imenice kojoj je dodana, npr. *škola plesa*, *trgovina povrćem*, *profesorica matematike...* Imenički atribut također može imati svoje pridjevske attribute: *škola modernog plesa*, *trgovina mješovitom robom...*

APOZICIJA je imenica dodana imenici, a obje su u istome padežu, npr. *ribar Šime*, *profesorica Bilić*, *dječak Petar...*

Ako je imenici dodano više atributa, oni čine ATRIBUTNI SKUP, npr. *naš izvrsni učitelj matematike*.

Ako je apoziciji dodan koji atribut, oni zajedno čine APOZICIJSKI SKUP, npr. *naš učitelj Marko*.

VRSTE JEDNOSTAVNIH REČENICA

Jednostavne rečenice mogu biti **neproširene** (imaju samo subjekt i predikat ili samo predikat) ili **proširene** (uz subjekt i predikat imaju i neke dodatke: objekt, priložnu oznaku, atribut ili apoziciju).

Ovisno o rečeničnim dijelovima razlikujemo:

- **rečenice s neizrečenim subjektom** - tada se iz predikata može vidjeti koja je osobna zamjenica subjekt, npr. *Hodam ulicom.* (*ja*), *Vidio je psa.* (*on*), *Doći ćemo oko deset sati.* (*mi*)...
- **besubjektne rečenice** - uopće se ne može prepoznati tko/što je subjekt, npr. *Grmjelo je.*, *Kišilo je.*, *Priča se o tome.*
- **neoglagoljene rečenice** - nije izrečen glagol, tj. predikat, npr. *Laku noć.*, *Mrtva tišina.*
- **rečenice s više istovrsnih dijelova** – u njima može biti više subjekata, objekata ili priložnih oznaka, npr. *Marta, Iva i Pero plešu.*; *Volim gledati serije, sport i filmove.*; *Skrili su se pod stol, u ormari, pod krevet i iza kauča.*

SLOŽENE REČENICE

(rečenice s više predikata)

Složene rečenice mogu biti JEDNOSTRUKO SLOŽENE (imaju dva predikata) ili VIŠESTRUKO SLOŽENE (imaju tri ili više predikata). Rečenice unutar složene rečenice nazivaju se SUREČENICE.

VRSTE SLOŽENIH REČENICA: NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE i ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE nastaju **nizanjem** ili **povezivanjem** jednostavnih rečenica.

Nizanjem surečenica bez uporabe veznika nastaje **REČENIČNI NIZ**. Surečenice se odjeljuju zarezom. Npr. *Ušao sam u razred, sjeo za svoj stol, pripremio stvari za sat.*

Povezivanjem (naravno: veznicima) nastaju *sastavne*, *suprotne*, *rastavne*, *isključne* i *zaključne* rečenice. Navest ćemo njihove veznike, napomenu o pisanju zareza i primjere:

- **SASTAVNE** - *i, pa, te, ni, niti* (ne piše se zarez)

Trčao sam i slušao glazbu. Spremio sam stvari pa otisao spavati. Niti ću doći niti ću igrati.

- **SUPROTNE** - *a, ali, nego, no, već* (piše se zarez)

Učio sam, ali nisam dobro riješio ispit. Nisam stvari unio unutra, nego sam ih ostavio ispred ulaza.

- **RASTAVNE** - *ili* (ne piše se zarez)

Večeras ću učiti ili ću gledati utakmicu.

- **ISKLJUČNE** - *samo, samo što, jedino, jedino što, tek, tek što, osim što* (piše se zarez)

Svi su bili pristojni, jedino je Ivan cijelo vrijeme brbljao. Bilo je potpuno tiho, tek se čuo cvrkut ptica.

- **ZAKLJUČNE** - *dakle, zato, stoga* (piše se zarez)

On je uvijek miran i pristojan, dakle treba ga pohvaliti. Nismo pobijedili, stoga moramo mijenjati način igre.

Iznimno se piše zarez i prije sastavnih ili rastavnih veznika onda kad je baš istaknuta stanka ili ju mi želimo istaknuti, npr.

8. a razred ići će u Pariz, ili se njihov razrednik samo šalio. Dugo sam razmišljao, prevrtao se, pa ipak nekako zaspao.

Ispred veznika *nego* ne pišemo zarez onda kad je u prvoj surečenici neki komparativ ili komparativni izraz: *Bolje nam je ovako nego da smo išli automobilom. Ovo je sad puno ljepeš nego što je bilo prije.*

ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

nastaju **uvršavanjem**.

Promotri: Pisao sam... (*koga/što?*) > Pisao sam pismo. To je izravni objekt. Mi možemo na mjesto objekta **uvrstiti** cijelu surečenicu: Pisao sam... (*koga/što?*) > Pisao sam što mi je palo na pamet. Zato se kaže da zavisno složene rečenice nastaju uvrštavanjem. One mogu biti uvrštene i na mjesta ostalih rečeničnih članova pa razlikujemo: predikatne, subjektne, objektne, atributne, mjesne, vremenske, načinske, uzročne, pogodbene rečenice...

Kod zavisno složenih rečenica ključno je raspoznati dvije surečenice, tj. mjesto gdje jedan predikat „prepušta“ riječi drugome. Nakon toga treba prepoznati koja je surečenica zavisna.

Više je načina za prepoznavanje zavisne surečenice (primjer: **Kad sam ušao**, *udio sam ga*.)

- ona sama djeluje nepotpuno, nedovršeno (*Kad sam ušao...*)
- nju možemo cijelu zamijeniti nekom praznom riječi, glavnu ne možemo (**Tada** *sam ga video.*)
- zavisna surečenica gotovo uvijek počinje veznikom (**Kada...**)
- ona cijela odgovara na neko od pitanja za rečenične dijelove (pitanje se postavlja iz glavne surečenice: *Kad sam ga video?*).

Navest ćemo zavisno složene rečenice, od lakše prepoznatljivih prema težima.

U sljedećim vrstama, zavisne surečenice odgovaraju na pitanja za rečenične članove:

VREMENSKE (Kada? Otkada? Dokada?) Kad dođeš, nazovi me. Sve se promijenilo otkad si došao.

NAČINSKE (Kako?) Svirajte onako kako smo vježbali. Pero danas pjeva kao da mu je kost u grlu.

MJESNE (Gdje? Kamo? Kuda? Odakle, Dokle?) Ovdje gdje stojimo, gradit će se crkva. Gdje on prođe, tu trava ne raste.

OBJEKTNE (Koga?/Što?) Rekao sam mu da prestane brbljati. Odlučili smo da ćemo ići u kino.

SUBJEKTNE (Tko?/Što?) Tko rano rani, dvije sreće grabi. Tko prvi dođe, dobit će nagradu.

Dvije vrste zavisno složenih rečenica ne možemo prepoznati po pitanjima, to su atributne i predikatne.

ATRIBUTNE (dodane imenici) To je čokolada koju obožavam. Gledao sam film koji si mi preporučio.

Kod atributnih treba uočiti da je cijela surečenica dodana kao objašnjenje nekoj imenici.

PREDIKATNE (dopuna glagolu *biti*) Škola je ono što volim. Ja sam koji jesam.

Predikatne surečenice dopunjaju značenjski nepotpun glagol *biti*. Prisjetite se da se imenski predikat sastoji od nepotpunoga glagola *biti* i dopune: Škola je lijepa. Ja sam sretan. Predikatne surečenice zapravo stoje na mjestu dopune (imenske riječi), a glagol *biti* dio je glavne surečenice.

U osmome razredu još se spominju pogodbene rečenice:

POGOĐBENE

Primjeri: Ako budeš dobar, kupit ću ti čokoladu. Budeš li dobar, kupit ću ti čokoladu. Kad bi bio dobar, kupio bih ti čokoladu. Da si bio dobar, dobio bi čokoladu.

U njima se postavlja neki uvjet, pogodba za izvršenje radnje u glavnoj surečenici. Najčešći je veznik *ako*, a ostali su veznici *li*, *kad*, *da*. (*Mnogi učenici ih prepoznaju tako što te rečenice u engleskome jeziku počinju veznikom if.*)

U osnovnoj školi više se ne uče sljedeće vrste zavisno složenih rečenica:

UZROČNE (Zašto?) Neću doći jer me nisi zvao. Budući da sam pozvan, ići ću na zabavu.

NAMJERNE (namjerna surečenica kazuje svjesnu namjeru koja proizlazi iz radnje glavne surečenice) Požurio sam se da bih stigao na vrijeme. Primaknuo se vatri da može ispeći kukuruz. Potrčao je ne bi li nas sustigao.

POSLJEDIČNE (u zavisnoj surečenici je posljedica radnje izvršene u glavnoj) Toliko mu se rugao da je Marko počeo plakati. Govorio je tako tihom da ga nismo čuli.

DOPUSNE (u zavisnoj surečenici je neka zapreka za vršenje radnje glavne surečenice, no ta zapreka nije dovoljna) Iako sam zakasnio, profesor me pustio na sat. Došao sam na rođendan premda imam puno drugih obveza.

PISANJE ZAREZA U ZAVISNO SLOŽENIM REČENICAMA

Zarez se piše kad je zavisno složena rečenica u **inverziji**, tj. kada ide prije zavisna surečenica, a nakon nje glavna: *Kad dođeš, javi se. Ako dođeš na vrijeme, ići ćes s nama.* Ako je poredak *glavna pa zavisna*, zarez se ne piše: *Javi se kad dođeš. Ići ćes s nama ako dođeš na vrijeme.* Iznimno se može pisati zarez i kad je poredak *glavna pa zavisna* ako želimo istaknuti stanku, npr. *Možeš i ti doći s njima, ako baš želiš.* Zavisna se surečenica može i umetnuti u glavnu te se tada mora odvojiti dvama zarezima: *Svi smo, kada je ona ušla, odmah zašutjeli.*

VJEŽBE

1. Rečenice po sastavu mogu biti _____ i _____.

Napiši primjer za svaku od te dvije vrste:

Jednostavne rečenice mogu biti _____ i _____.

Napiši primjer za svaku od te dvije vrste:

---

2. Na crte uz pojedine rečenice napiši kojoj od sljedećih vrsta rečenica pripada: *rečenica s neizrečenim subjektom, besubjektna rečenica, neoglagoljena rečenica, rečenica s više istovrsnih dijelova.*

Kišilo je. _____ Laku noć. _____

Volim gledati televiziju. _____

Na stolu se nalazila pernica, knjiga i bilježnica. _____

Grmi. _____ Mrtva tišina. _____

Pričaš gluposti! _____

Gledam najviše serije, sport i filmove. _____

3. Podrtaj rečenične dijelove i obilježi ih kraticama.

Dječak Ivan čita knjigu.

Šaljem poruku Belizaru.

Naša nova škola ima golemu sportsku dvoranu.

Sutra ujutro idem autobusom na more.

Posvađali su se zbog utakmice.

Stari profesor Matić uvijek zaboravi dnevnik.

Ribar Dado lovi ribu u maloj uvali.

Starija sestra mojeg najboljeg prijatelja pohađa razne tečajeve stranih jezika.

4. ZADATAK: a) PODCRTAJ ZAVISNU SUREČENICU, b) ZAOKRUŽI VEZNIK, c) NA CRTU NAPIŠI VRSTU ZAVISNE REČENICE, d) UPIŠI ZAREZ AKO GA TREBA PISATI

Nazovi me kad dođeš doma.

Tko zakasni neće ići s nama.

Nismo znali da si došao.

Dok sam ja učio on je gledao televiziju.

Tko bude dobar imat će pet iz zalaganja.

Mobitel koji sam našao nije imao karticu.

Učitelj je rekao da moramo ponijeti tenisice.

Vidio sam čovjeka koji nam je pokazao put.

Igrat ću se ondje gdje smo jučer bili.

Ocjena je takva kakva si zaslужio.

Čim ga vidiš sve mu reci.

Ako me pozovete sigurno ću doći.

Tko ne bude išao s nama ostat će u školi.

Njega sam video ondje gdje smo kupili računalo.

Zavist je ono što kvari naše odnose.

Da ste me pozvali sigurno bih došao.

Profesorica mu je rekla da obriše spužvu.

Nisam napisao zadaću jer sam bio kod zubara.

Moj najveći strah je da ne uspijem.

Ako mi ne vjeruješ provjeri u knjizi.

---

5. U svakoj od sljedećih nezavisno složenih rečenica sklopljenih povezivanjem zaokruži veznik, upiši zarez ako ga po pravilu treba pisati te na zadanu crtlu upiši vrstu rečenice. Rečenice sklopljene nizanjem trebaš samo prepoznati.

Svi su nogometari bili na pripremama jedino je Mario ostao doma.

Svi su nogometari bili na pripremama a Mario je ostao doma.

Svi su nogometari bili na pripremama, Mario je ostao doma.

Ili ćeš više trčati ili više ne ćeš igrati za nas.

Pobjeda ovisi o zalaganju svakog igrača stoga se svi morate jednakom truditi.

Svi su vikali samo je njih troje šutjelo.

Ti si previše trčao zato te bole mišići.

Niti sam ja previše trčao niti me bole mišići.

Odigrali smo utakmicu pa otišli u igraonicu.

Odigrali smo utakmicu, onda otišli u igraonicu.

Ne ulazi još u igru nego čekaj poziv izvan igrališta.

Bilo je tiho tek se čuo tramvaj u daljinici.

Riješite ovu stranicu te prijeđite na sljedeću.

Nemoj toliko držati loptu već odmah dodaj igraču prvo do sebe.

Sve smo ih pobijedili dakle igrali smo najbolje.

Nismo stigli na vrijeme no on nas je pustio u razred.

Trčim i slušam glazbu.

Sve naučim pa gledam televiziju.

Učio sam veznike napamet ali mi se sve pomiješalo.

Sjedim na klupi i čekam poziv u igru.

Želim igrati želim pobijediti.

Treniram nogomet ili igram igrice.

U autobusu smo pjevali a u muzeju smo bili mirni i pristojni.

Na izletu su svi bili dobri samo se Marin stalno glupirao.

Igrali smo svi no ni to nam nije pomoglo.
